

ALGIS MICKŪNAS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

INTENCIJA IR PĖDSAKAS

Intention and Trace

SUMMARY

Different traces of the living world, reveal the intentionality that we can call the play. Metaphorically, it could be even called a dimensional play, which always opens the transcendental consciousness and the genesis of intentions, found in the realities chosen by the living worlds, which form the traces of transcendental dimensions and the play of transcendental ability that opens them. What would be the perception if we could conceive such a game without any dimensions? We would lose not only permanence and change, but also, time and eternity, past, present and future, here and there. Everything would be together – always and everywhere. Such perception would go away without memory, without any identity and name. This is clear, since in passive genesis, in the primordial sense of the mind, there is not yet any egological implementation, nor other living world, nor the man-made identities such as the king, the ploughman, the pope or the bandit. Phenomena does not appear as a consequence of any subjectivity – they are just experienced, they reveal themselves as present. Moreover, passive synthesis as a trace of permanence or change, actively implementing any phenomena, also does not yet present itself as an egologic or generally speaking as meaningful activity: it also reveals phenomena as given, and all that is given is given in absolute terms, what is present. In other words, in the absence of any egological being, the only thing remaining is the desire to „passively“ engage in to anything that appears.

SANTRAUKA

Skirtinguose gyvenamojo pasaulio pėdsakuose kaip intencionalumas pasirodo žaismas. Metaforiškai jį būtų galima pavadinti dimensiniu žaismu, visada atveriančiu transcendentalinę sąmonę ir intencijų genezę, atsekamą gyvenamųjų pasaulių pasirinktose tikrovėse, sudarančiose transcendentalinių dimensijų pėdsakus ir jų atvėrimo transcendentalinės galimybės žaismą. Koks būtų suvokimas, jei tokį žaismą pasiektume be jokių dimensijų? Nebeliktų nei pastovumo, nei kismo, nei laiko, nei amžinybės, nei praeities-dabarties-ateities, nei čia, nei ten – viskas būtų kartu – visada ir visur. Toks suvokimas pradingtų be atminties, be

| www.bernardinai.lt nuotrauka.

RAKTAŽODŽIAI: fenomenologija, intencionalumas, metafizinė intencija, dimensijų žaismas, pėdsakas.

KEY WORDS: phenomenology, intentionality, metaphysical intention, dimensional play, trace.

jokios tapatybės ir vardo. Tai suprantama, nes pasyvioje genezėje, pirmapradžio suvokimo akiratyje, dar nėra nei egologinio įgyvendinimo, nei kitų gyvenamųjų pasaulių, nei tokių paties žmogaus sukurtų tapatybių, kaip karalius, artojas, popiežius ar banditas. Fenomenai nepasirodo kaip kokio nors subjektyvumo padarinys – jie yra tiesiog gyvenami ir atsiveria kaip duotys. Maža to, pasyvioji sintezė kaip pastovumo ar tėkmės pėdsakas, aktyviai įgyvendinantis bet kokius fenomenus, taip pat dar nepateikia savęs kaip egologinės ir ką nors apskritai reiškiančios veiklos: ji fenomenus taip pat atveria kaip duotus ir visa, kas duota, yra duota absoliučiai kaip tai, kas yra. Kitaip tariant, nepasirodžius kokiai nors egologinei būtybei, lieka vien tik atvertis „pasyviai“ įsitraukti į bet ką, kas pasirodo.

ĮVADAS

Pradėkime nuo kasdienių dalykų ir įvykių ir visuose juose atskleiskime sąmoningumą, susijusį su tuo, ką fenomenologai vadina intencionalumu. Šiame pokalbyje reikės atskirti reikšmę ir sąmoningumą: šiedvi sąvokos yra dažnai painiojamos sakant, kad intencija ką nors reiškia ir nurodo, ir šitaip ji sutapatinama su visų suvokimų pagrindu. Reikia pasakyti, kad reikšmių klode pasiliekančiose kalbos filosofijose pasitaiko teiginių, jog žodžių junginys „keturkampis apskritimas“ yra prieštaringas ir todėl neturi

reikšmės. Kita vertus, nepaisant šio nereikšmingumo, galima suvokti, kad iš tiesų absurdiška, arba „nesąmoninga“, kalbėti apie keturkampį apskritimą. Sąmoningumas yra platesnis intencionalumo klodas nei reikšmingumas. Tai išryškėja ir kultūrų diskursuose, pavyzdžiui, karvės turi išskirtinę reikšmę Indijos dvasinėse tradicijose, bet būtų absurdiška teigti, kad pačios karvės yra „dvasiškos“. Pasirodo, kad reikia stropiai aptarti skirtumus tarp to, kas yra duota patirtyje, ir to, kaip ta patirtis gali būti atverta.

INTENCIONALUMAS

Suvokimai yra tiesiogiai susiję su vienu iš pagrindinių fenomenologijos principų – intencionalumu. Kalbant trumpai, ryšys tarp duoto objekto ir į jį nukreiptos sąmonės sudaro reikšmę ir tokia reikšminga kryptis vadinama intencija. Reikia pasakyti, kad intencija yra kiekvienas žmogaus judesys, kuris kreipiasi į pasaulio įvykius, daiktus, meno kūrinius, literatūrą arba mokslų siūlomus duomenis ir teiginius. Taigi intencija yra paprastas kreipimasis į ką nors, ir šios sąvokos nederėtų tapatinti su žmogaus intencijomis – ketinimais valdyti pasaulį, statyti namą ar virti pietus. Aišku, tokios valin-

gos intencijos taip pat veikia žmogaus gyvenime, tačiau pirmapradžė kryptis į pasaulį turi gilesnę pagrindą. Regėti – regėti ką nors, girdėti – girdėti ką nors, mylėti – vadinasi, mylėti ką nors, apmaštyti, teigti ir apskaičiuoti ką nors – visi šie posakiai numato, kad nėra „grynos“ sąmonės ir yra tik sąmonė, nukreipta į pasaulį. Kai gatve pravažiuoja autobusas, žmogus girdi jį, nors ir neturėjo tam jokios „intencijos“. Girdėjimas yra ko nors girdėjimas, todėl intencija yra tiesioginis ryšys tarp patiriančiojo ir patirto dalyko. Bendra išvada yra tokia: intencija numato principą, kad nėra patirties be duoto

turinio (kuris gali būti visiškai bet koks), nors turinys nėra sukurtas patirties. Patirtis turi „gerbti“ specifinę duotį, nes kitaip žmogus visai nukryptų nuo pasaulio ir pradėtų kurti neįtikėtinas teorijas, pagal kurias visa aplinka yra grynas žmogaus kūrinys. Tokios teorijos priklauso modernių laikų subjektyviesiems idealistams, be abejo, subjektyviesiems empiristams ir visiems postmoderniems jų sekėjams.

Kalbant fenomenologiškai, žmogaus patirtis atveria pasaulio supratimą. Net ir reflektyvus savęs stebėjimas yra ne duota būklė, o stebėjimas kaip ko nors patirtis. Iš to išeina, kad nors patirtis yra susijusi su įvairiomis sritimis, ji pati su jomis nėra sutapatinama. Kiekviena sritis reikalauja tinkamo patirties veiksmo, be kurio pati sritis nebūtų pastebėta ar atverta. Dar kartą reikia pabrėžti, kad tokios sritys kaip psichologija, fizika ar fiziologija neatsiranda be patirties. Fenomenologai nė kiek neabejoja pasaulio dalykų tikrumu. Užuoť abejoję pasaulio tikrove, arba egzistencija, jie nekreipia dėmesio į pasaulio buvimą ar nebuvimą: fenomenologijoje atsisakoma ontologinio klausimo apie egzistenciją, mat dėmesys yra sutelktas į esminius dalykų bruožus, jų skirtumus ir patirties reikalavimus, kurie turi būti įvykdyti, kad koks nors dalykas būtų suvokiamas. Pavyzdžiui, čia sprendžiamas klausimas, kokie yra esminiai medžiaginės plotmės bruožai ir kokie patirties veiksmai reikalingi, kad tokia plotmė būtų visiems prieinama dar iki bet kokių teorinių, ontologinių ir net metafizinių spekuliacijų.

Galima teigti, kad visi medžiaginiai daiktai turi būti tęstiniai erdvėje ir turėti vietą laike. Kyla klausimas, kokios patir-

ties reikia tyrėjui, siekiančiam prieiti prie medžiaginio daikto. Pirma, visi medžiaginiai daiktai, pasirodantys žmogaus akiratyje, yra duoti įvairiomis perspektyvomis, o šioms atsirasti reikalingas judėjimas tarsi eismas aplink daiktą. Perspektyvų kaip fenomenų plėtotė atveria daiktą iš įvairių pusių, o šios turi reikšmę kaip to daikto pusės. Daikto tapatybę sudaro visos regėtos jo pusės, atvertos iš įvairių perspektyvų. Šias puses sieja būtent daikto tapatybė – ji yra esminė sąlyga, leidžianti tvirtinti, kad ne tik įvairios pusės, bet ir įvairios kokybės ar kiekybės priklauso tam pačiam daiktui. Daiktas pasirodo per puses, perspektyvas, kokybes ir kiekybes. Vadinasi, norint patirti medžiaginį daiktą, reikės judėti, plėtoti perspektyvas ir išlaikyti daikto tapatybę, per kurią pusės ir perspektyvos įgaus ryšį. Turėtų būti gana aišku, jog ši eiga yra duota visiems grynai objektyviai ir kad kiekvienas gali pakartoti tokius patirties reikalavimus, be kurių medžiaginis pasaulis neatsivertų. Taip pat reikia suprasti, kad toks pasaulis nėra sukurtas patirties reikalavimų: tai yra sąmonės sąlyga, kai daiktai pasirodo tokie, kokie yra, nesiremiant jokiais psichologinėmis, sociologinėmis ir teorinėmis prielaidomis. Tam, kuris negali įgyvendinti tokių patirties reikalavimų, medžiaginis pasaulis gali būti neprieinamas. Pavyzdžiui, jei žmogus yra paralyžiuotas ir negali judėti net jo akys, tai jis negalės atverti daiktų pasaulio. Kita vertus, tai nereiškia, kad toks pasaulis yra jo kūrinys – iš jo reikalaujama mokėti sukurti sąmonės struktūras kaip sąlygas, reikalingas tokiam pasauliui pasirodyti žmogaus gyvenamajame pasaulyje.

Ši fenomenologinė gryo objektyvumo tezė pasirodo visose gyvenamo pasaulio plotmėse. Pavyzdžiui, logikos sritis turi savo objektyvias struktūras ir principus. Norintys atverti logikos sritį turi išmokti logikos principus. Nieko nepadės kitos srities, pavyzdžiui, smegenų fiziologijos, žinios: čia reikia suprasti, kas yra indukcija, dedukcija, išvados, taisyklių paisymas, ir nepainioti šių procesų su tokiais psichologiniais nuotykiiais kaip asociatyvus mąstymas ar net jausmai. Pastarieji gali būti ypač įdomūs, kai mokiniai bijo ir nerimauja prieš logikos egzaminą, bet nei baimė, nei džiaugsmas nesutampa su veiksmis, kuriuos privalu atlikti norint įveikti logikos reikalavimus. Tokie veiksmi visada ir visur turi visiems prieinamų objektyvių reikalavimų. Jei tokie reikalavimai būtų subjektyvūs, psichologiniai arba fiziologiniai, genetiniai, tai reikštų, kad visa žmonija būtų priežasčių būtų vertinama mąstyti logiškai. Tačiau matome, kad taip nėra, vadinasi, logikos veiksmi neturi nieko bendra su psichologija ar kitomis subjektyviomis priežastimis. Aišku, ne visi lengvai susigaudo logikos srities reikalavimuose: vieni sprendžia logines problemas greičiau, kiti – lėčiau, bet abiem atvejais keliami tie patys reikalavimai, kurių neįvykdžius ši sritis apskritai nepasirodytų. Žinoma, gali pasitaikyti tokių subjektyvių kliūčių kaip jau minėta baimė, kuri net neleidžia pradėti mokytis veiksmų, reikalingų loginėms struktūroms perprasti, bet tokių subjektyvių kliūčių pašalinimas dar nereiškia, kad mokinyš staiga taps logiku – jis dar turės pramokti veiksmų logikai regėti. Tokie regėjimo veiksmi nesutam-

pa su veiksmis, per kuriuos atsiveria medžiaginė plotmė, nes loginės struktūros nėra pateikiamos iš kokių nors pusių arba perspektyvų. Jei A yra didesnis už B ir B yra didesnis už C, tai A yra didesnis už C, – tai yra paprasta loginė duotis, kuri neatrodo vienaip iš vienos pusės ir kitaip – iš kitos, vienaip žvelgiant iš vienos perspektyvos ir kitaip – dar iš kitos. Jos neįmanoma apeiti ir bet koks mėginimas ją rasti „kur nors“ arba „kada nors“ būtų pagrįstai laikomas nesąmone. Tas pat tinka aritmetikai ir aukštajai matematikai: skaičiai ir jų sąsajos nėra išvedamos iš daiktų, fiziologijos, psichologinių traumų arba vaizduotės. $2 + 2 = 4$ nereikalauja žiūrėti į obuolius ar kriaušes, nes visa tai nėra skaičių pagrindas – ar skaičiuosime žmones, obuolius ar žvaigždes, skaičiams tokie skirtumai neturi įtakos.

Vienas iš svarbių fenomenologijos klausimų yra susijęs su ryšiu tarp įvairių sričių, pavyzdžiui, matematikos ir medžiagiškų daiktų. Toks ryšys suprantamas kaip tiesioginė objekto duotis ir jo pavyzdys. Čia galima sąmoningai naudoti labai skirtingus daiktus ir net sąvokas kaip kokios nors matematinės taisyklės pavyzdžius. Galima teigti, kad „štai yra du obuoliai, trys žvaigždės, vienas angelas ir keturi paukščiai“. Klausdami, koks bus skaičius juos visus sudėjęs, parodytume, kad matematinė patirtis skiriasi nuo daiktiškų ir dalykiškų patirčių. Kitaip tariant, nors matematika gali būti suvokiama remiantis dalykiškais pavyzdžiais, ji yra išplėta ne iš daiktų ar dalykų ypatybių, bet „per“ ir „su“ daiktais „apie“ matematiką. Šis „apie“ rodo, kad šiuo atveju reikia ne žiūrėti į daiktus

ir dalykus, bet per juos patirti matematinis ryšius. Be tokio mąstymo neapsieitų jokie modernūs mokslai. Pavyzdžiui, dabartinė analitika ieško matematikos simbolių smegenų ląstelių fiziologijoje. Šioje vietoje norima patirti kažką

panašaus į netikėtą susidūrimą su rykliu, išreiškiamą jausmingu šūksniu „mačiau“. Kitaip tariant, ieškomas tradicinis suvokimo pėdsakas, kuris, kaip matysime, šiame lygmenyje neišvengiamai yra susijęs su intencija.

SAVOKOS

Nors pasižymime matematine įžvalga, remiantis šiuolaikiniu mokslu, matematika iš tiesų glūdi smegenų ląstelėse. Taigi, didelio masto ląstelių tyrinėjimai leidžia manyti, kad matematikos pėdsakai bus surasti fiziologijoje. Tokiu atveju mūsų intencija, nukreipta į ląstelę, turi paneigti ląstelės fiziologinę būklę, mat ji kaip pėdsakas atveria „reikšmės intenciją“ ir nurodo matematiką. Regint ląstelę išimtinai biologiškai, neįmanoma jos laikyti pėdsaku, nurodančiu matematiką. Teigiant, kad ji yra pėdsakas, atsiveria suvokimas, kad pėdsakas kaip biologinė ląstelė išvis neatrodo kaip tai, į ką jis nurodo. Pėdsakas reiškia ką nors kita ir nepasirodo kaip duotis savaime. Analitinės filosofijos atstovai teigia, kad intencija yra smegenų būklė, vadinasi, norėdami suvokti intencijos esmę, turime surasti smegenyse kokią nors būklę, apibūdinti, kaip ši atrodo – jos cheminę ir genetinę sandarą – ir tada turėtume sužinoti, kas yra intencija. Tačiau tokia būklė nieko nenurodo, o jei sutiksime, kad ji ką nors nurodo ir yra intencija, tučtuojau suvoksime, kad intencija, nukreipta į ką nors, išvis neatrodo nei kaip fiziologinė būklė, nei kaip daiktas, tema ar problema, į kurią orientuojasi intencija. Esama daugelio tyrinėjimų ir net teorijų – nuo Aristotelio iki tokių moder-

niųjų ontologijų kaip Hobbes'o – apie atmintį. Sakoma, kad suvokti daiktai palieka mumyse išpaudus, kurie sudaro sąlygas atsiminti tuos daiktus. Palyginus su tiesiogine patirtimi, išpaudai yra truputį nublukę, bet vis tiek į ją panašūs. Toks atminties suvokimas yra neįmanomas, nes jei išpaudas yra originalo atvaizdas, tai negalime jo vadinti pėdsaku – tokiu atveju turėtume originalą ir nublukusį jo atvaizdą net neapsvarstę problemos, kaip galima suvokti originalą kaip atvaizdą. Juk kalbant apie abu atsimerantysis negali palyginti atvaizdo su originalu, nes pastarojo jau nebėra, nebent antrasis atvaizdas yra lyginamas su pirmuoju, tačiau ir šiuo atveju nesama atminties, nes nei vienas, nei kitas nenurodo esantis iš praeities. Todėl sugrįžkime prie pėdsako.

Iš ryto žmogus sniege mato dėmes – išpaudus: žvelgiant grynai empiriškai – mokliškai, jis turėtų tuos išpaudus pamatuoti, užfiksuoti jų gylį, ilgį, plotį, iškarpas ir tokiu būdu apibūdinti savo regos – intencijos objektą. Tai ir viskas. Tačiau pakreipę dėmesį nuo mokliškumo prie sąmoningumo teigtume, kad pėdsake jau regime reikšmę ir nuorodą ne į patį originalą, bet į tai, „kas ten praėjo“ arba „kas ten buvo“. Pastarieji klausimai išskyla, mat naktį miegojęs žmogus

nematė, kas praėjo sniegu. Žvelgdami į pėdsakus pasikliaujame vaizduote, sakančia, kad ten, pavyzdžiui, yra praėjusios stirnos pėdsakas. Ją žmogus atsimeina kaip kadaise matytą jos atvaizdą. Atvaizdas, kuriuo psichologai aiškina atmintį, paimtas taip, kaip jis buvo pasirodęs savaime. Jis buvo duotas tiesiogiai, tačiau jo apibūdinimas jau prarado patį atvaizdą, mat tapo tik nuoroda į originalą. Juk paprasta kasdienė kalba patvirtina mūsų tiesioginį suvokimą: jei sakau, kad aš turiu atvaizdą, kyla klausimas, kieno – draugo, močiutės ar Jupiterio. Atvaizdas tampa anonimiškas, į jį nekreipiame dėmesio, nes jis tampa nuoroda į ką nors, pavyzdžiui, į Jupiterį. Pastarasis jau yra intencija, parodanti eidetinį invariantą. Pasirodo, kad atvaizdai nėra pėdsakai, tai antraeilės intencijos, atveriančios „draugą“, „Jupiterį“, „stirną“ ir bet kokią kitą pastovų invariantą. Jei atvaizdas kokiu nors būdu ir nurodytų esą iš praeities, vis dėlto eidetinė išvalga į jo nurodytą invariantą yra belaikė ir prieinama visiems, net ir praeityje regėjusiems kitokius variantus. Reikia pridėti: pats atvaizdas savyje neturi ženklų, jog jis yra iš praeities, nes jis yra dabar. Nurodydamas į kokį nors invariantą jis gali tapti vienu iš jo atvaizdų, sudarančių eidetinio invarianto laiko gelmę. Laiko perspektyvumas atsiveria taip, kad tai, ką dabar matau kaip kieno

nors atvaizdą, nurodo tik matytas kitas atvaizdas, priklausantis tam pačiam invariantui. Įdomu, kad net ir stirnos pėdsakas yra atvaizdas (nors ir labai mažytis), per kurį matau praėjusią, nors eideitiškai ir tą pačią stirną.

Esama daugelio miglotų pėdsakų ir jų horizontalių intencijų. Pietario veikalė karys Virpša pasakoja, kaip jam yra malonu keliauti giria, kur jis viską „skaito“: pavyzdžiui, bailesnis žvėrelis ar kitaip pakrypusi krūmo šakelė byloja apie netoliese gyvenamas vietas ir parodo, kaip jas aplenkti. Čia šakelė yra ne kieno nors atvaizdas kaip pėdsakas, bet bendresnė nuoroda į gana neapibrėžtą aplinką – tos gyvenamos vietovės yra netoliese, bet nežinia, kurioje pusėje, tad norint spręsti apie tokios vietovės tikslesnes koordinatas, reikia stebėti dar stropiau. Panašaus pobūdžio nuorodų skaitymas pastebimas visuose detektyvuose. Mažai to, jas pasitelkia net dabartinės technologijos ir, pavyzdžiui, policija, kuriai gelbėja daugybė įvairiais „žiūronais“ aprūpintų laboratorijų. Tokiuose sudėtinguose pėdsakų sekimuose esama iš principo tų pačių variantų: Virpšos baikščių gyvūnėlių stebėjimas kaip intencija į ką nors ir pastarųjų tapimas žmonių pėdsakais pakartoja tai, ką jau matėme ankstesniuose pavyzdžiuose, kaip Jupiteris ar draugas. Dabar sugrįžkime prie filosofinių klausimų.

METAFIZINĖ INTENCIJA IR PĖDSAKAI

Viskas kinta, būtinumu nepasižymi net ir nusistovėję pasaulio reiškiniai, tačiau nėra ko nuogaustauti dėl jų dingimo. Lygiai taip ir mes pasirodėme, patūpčiojome ir dingsime. Tame nėra nieko bai-

saus, bet, pasirodžius kitimui, reikia ir pastovumo, be kurio, anot Platono, net visi aštuoni *archai* pirmapradžiai principai nebus suvokiami. Einant per Platono argumentų ugnį, atsiveria įdomūs ir

svarbūs klodai. Pirmiausia, svarbus yra Platono „reikšminių“ intencijų – jo transcendentalinės sąmonės, vedančios per tikrovės klodus, atvėrimas. Platonas parodo lėkštą, grynai empirinę patirtį, parremtą grynais atvaizdais – šešėliais, kurie pačių regėtojų nėra suvokiami kaip tokie. Pastarieji yra empirinės intencijos tikrovė. Nesant jokios kitos daugiau reiškiančios intencijos, empirika ir apsiriboją šiuo klodu, kuriame net neįmanoma teigti, kad regimi judesiai yra šešėliai – pėdsakai, nurodantys ką nors kita. Platonas, vadindamas juos šešėliais, atveria kitą intencionalumo klodą, statulas, kurių formos atsispindi jų šešėliuose, mesuose už statulų degančios ugnies. Ir štai atvaizdai atsiveria kaip daikto siluetai. Reikia priminti, kad daiktą patiriame iš įvairių pusių, todėl net ir šešėlis laikytinas jo atvaizdu. Platonas mums tuojau parodo dar vieną vaizdinių klodą, kurio variantai tęsiasi per visą jo žmogaus kūrinų kritiką. Juk oloje regimi šešėliai krinta nuo nešamų statulų, o statulos yra žmogaus dirbiniai, mums primenantys tikrus daiktus, kurie pasirodo tada, kai Platonas mus už pakarpos ištempia į saulės akinančią šviesą: tai – medžiai, gėlės, žmonės ir gyvūnai, kuriuos menininkai ir skulptoriai netobulai pamėgdžioja. Vadinasi, visas žmogaus kuriamas pasaulis yra intencijos, reiškiančios „tikrovės“ nuorodas. Dabar galime teigti, kad oloje rastos statulos, regimos tiesiogiai, tampa pėdsakais saulės šviesoje atvėrus regimą tikrovę.

Šioje vietoje prasideda esminė jau ilgu amžius filosofijos milžinų svarstoma klasikinės filosofijos intencionalumo ir pėdsako problematika. Saulės šviesai apšvietus tikrus daiktus, kaip regimos

tapatybės pasirodo daugybė jų atvaizdų. Regint įvairius klodus kaip grynai empiriškas duotis, kaip medžio drožinius, kaip išskaptuotus iš uolos žmones, Platonui staiga dingteli klausimas: kodėl tie klodai peržengia jo sąmonės intencionalumo ribas? Juk jis mato tik lėkštas figūras, kaip tos figūros staiga tampa ko nors daugiau nuorodomis? Kodėl jos pačios tampa lyg intencijos, reiškiančios ką nors kita? Jos staiga pasirodo kaip šešėliai, reikalaujantys kitos intencijos. Kitaip tariant, kažkieno šešėliai pakreipia Platono dėmesį link medinių figūrų, kurios meta šešėlius ant lėkštos sienos. Puiku, bet vėl staigmena, tos medinės figūros pačios yra kažkieno statulos – intencijos ko nors kito – žmogaus. Ir štai Platonas, lipdamas iš olos, ieško žmogaus, ir vėl staigmena: saulės šviesoje suranda daug įvairių žmonių, bet visgi jam ir ta įvairovė tampa jų visų tapatumo intencija, jų *eidōs*. Nesibaigianti nuostaba: kiekvieną kartą pasirodžiusios figūros nurodo į ką nors ir daugiau reikalauja iš Platono intencijos klodo. Platonas išvelgia nuorodas į figūras ir į pėdsakus – *eidōs*. Vadinasi, Platonas „gyvena“ intencijos santykio su *eidōs* srityje, kur tapatybės pasirodo figūrų virsmuose viena kitos pėdsakais. *Eidōs* vėliau buvo laikoma duotimi „atmintyje“, tuo, kas matyta „kitame pasaulyje“ (*topos noitos*), o šiame pasaulyje regimi daiktai tik „primena“ *eidōs*. Viena yra aišku: Platono intencija yra sąlytyje su *eidōs*, o ne su konkrečia figūra ar kokiu „tikro“ daikto atvaizdu, nes tame klode patirta *eidōs* neatrodo kaip jos atvaizdas. Vadinasi, žmogaus *eidōs* nesutampa su jokių konkrečiu žmogaus atvaizdu. Analogiškai galima sakyti, kad aš matau rutulį, bet mano inten-

cinė žiūra į rutulį nėra apskrita, ir rutulyš kaip *eidōs* taip pat nėra apskritas. Todėl galima teigti, kad visa eilė figūrų, tapusių pėdsakais, yra ne atvaizdai ir ne imitacijos, o eidetinės duotys.

Kitaip tariant, išsibrovus iš olos, pažvelgus į gamtišką įvairovę, nepaisant skirtingų regimųjų dydžio, svorio, spalvos ar greičio, vis pasirodo „tas pats“, pavyzdžiui, įvairiai regimi skirtingi žmonės. Kas tas padaras – vienas, pasirodęs daugelyje? Tarp įvairiausių skirtumų esama tapatybės, kuri nekinta vykstant daugeliui kitų pasikeitimų, vedančių prie išvados, jog ši dauguma yra suvokiama dėl intencijos, reiškiančios vis tą patį – eidetinę duotį. Ji jau iš pat pradžių vedė Platoną nuo šešėlių iki menų, tada iki gamtos ir galiausiai „virš“ gamtos, kur bet koks gamtiškas daiktas tampa pėdsaku. Šis pėdsakas reiškia *eidōs*, jo akivaizdoje gamtiški daiktai tėra nuorodų, pavyzdžių, *mimesis* (pamėgdžiojimų) ir net atminties įvairovė. Svarstydamas atminties problematiką, Platonas teigia, kad esame gyvenę „kitame pasaulyje“, kuriame turėjome gryną sąmonę ir buvome tiesioginės *eidōs* duoties akivaizdoje. Su tuo sutinkame, tačiau fenomenologai tučtuojau atkreipia dėmesį, kad tokios grynos sąmonės intencija, nukreipta tiesiai į invariantą – *eidōs* – neturi jokie laikškumo. *Eidōs* nėra atsimenamas tarsi buvęs praeityje ir daugiau nebesantis. Taip atsimenami tik laikini ir įvairūs pėdsakai, nurodantys į užlaikomos grynos transcendentalinės sąmonės intencionalumą – *eidōs*. Jei *eidōs* neturi jokio panašumo su daiktais, tai daiktai nebėra atvaizdai, sudarantys *eidōs* atvaizdus, bet pėdsakai, kurių įvairovė sekant tampa suvokiamas Platono intencijos

pagrindinis „objektas“, tradiciškai vadinamas *idea*.

Svarbus fenomenologinis įnašas atsiveria suvokiant, kad nepaisant pasaulyje kintančių įvykių, esama intencionalumo reikšmės pasikartojimo, pavyzdžiui, sekant Platono keliu per olą iki pat eidetinio pasikartojimo visuose skirtinguose intencionalumų kloduose. Pastarasis, atsiveriantis kiekvienu momentu kaip bet kokio intencionalumo objektas, staiga pasirodo kaip atvaizdas ar pėdsakas, savaime reiškiantis ne save, bet ką nors kita. Šis atvejis atveria ką nors reiškiančią intencionalią sąmonę, kuri staiga pamato transcendentalinį pasaulio klodą. Fenomenai ir pėdsakai tampa reikšmių intencijomis, atveriančiomis šį tą daugiau ir net ką nors kita, kas išvis nėra panašu į vieną objektyvų klodą. Be to, tapatybė, esanti tarp skirtumų ir nurodanti vieną tarp daugelio, yra bet kokios filosofijos ar aritmetikos pagrindas. Būtent todėl vienas Platono atvertos intencijos klodas reiškia matematiką. Nesigilindami į tai pažvelkime į pradžioje minėtus analitikus, sutelkusius dėmesį į įvairias smegenų ląsteles ir norinčius iš daugelio (gal net milijardo) surasti vieną, kuri pakudenta taptų savaimine nuoroda į matematinius skaičius nuo vieno iki daugelio. Ta ląstelė apskritai neatrodo nei kaip vienas, nei kaip daugelis ir apskritai nėra panaši į skaičius, tačiau ji vis dėlto nukrypsta nuo savo grynios biologinės būsenos. Ji atveria reikšmes, reikalaujančias visai kitokių intencijų – tokių kaip skaičiavimas, sudėtis, dalyba ir įvairios kitos. Tačiau šioje vietoje reikia suvokti, kad matematika negali palikti jokių biologinių pėdsakų. Galime tik juokais klausiti, kiek reikia pakudenti sme-

genų ląstelių, kad žmogus pareikštų, jog du plius du yra keturi? Vadinasi, matematikos pėdsakai šiame klode negali

būti suvokiami biologiškai, atverti eidentinės tapatybės variantus galime tik kalbėdami apie pačius skaičiumus.

TEOSOFIJA

Atkeliavus prie *eidōs*, invariantų, turinčių įvairovę pėdsakų, pažymėtina, kad ir pėdsakai užlaiko savo eidentines tapatybes, taip pat turinčias atvaizdus. Iš čia ir kilo posakis, kad pasaulis – tai *imago dei*, kur kiekvienas daiktas turi savo nustatytą formą, atspindinčią dievybės matą. Vadinasi, norint suprasti daiktus, juos reikia skaityti kaip dievybės intencijos pėdsakus, mat būtent dievybė įsteigė savo matus pasaulyje pasirodančiuose dalykuose. Sykiu žmogaus intencija į bet kokį daiktą turi atverti ir laikytis tame daikte įrašytų invariantų kaip dievybės pėdsakų. Daiktai yra fenomenai ir todėl, netapdami dievybės pėdsakais, neturi savo būtinumo. Aišku, laikant pasaulį *imago dei*, gali atrodyti, kad daiktai yra atvaizdai, nurodantys į *kyrios on*, kuris yra atskirtas nuo nebūtinų dalykų fenomenaliame pasaulyje. Anot della Mirandolos, vadinamajam *kyrios on* pradėjus savo karjerą pasirodė, kad žmogus nebebuvo sukurtas pagal kokį nors matą ir, tapdamas paties savęs kūrėju be jokio mato, jis prarado *imago dei* reikšmę.

Nors viskas atrodo esą savo vietoje, tokie atvaizdai, sudarantys kieno nors dalinį įvaizdį, praranda reikšmę kalbant apie dieviškas intencijas, reiškiančias kokį nors objektą. Toks objektas galėtų būti, pavyzdžiui, rutulys kaip *eidōs* – invariantas, turintis belaikę tapatybę. Juk ši intencija, reiškianti rutulį, yra būtina sąlyga, leidžianti apie jį kalbėti. Pastarasis kaip *eidōs* yra tas pats, nors neatro-

dantis kaip apskritas rutulys, nepriklausomai nuo to, kas jį aprašo, apie jį diskutuoja ar vartoja jį praktiniams reikalams. Tas pats galioja matematikai ir, pratęsiant diskusiją, – apskritai visiems daiktams. Anot Galilėjaus, jei aš suvokiu matematinio dėsnio tiesą, mano suvokimas yra lygus Dievo suvokimui. Taigi mano intencijos apibūdinant bet ką, kad ir rutulį, sutampa su dieviškomis intencijomis, reiškiančiomis tą patį *eidōs*. Dėl šios priežasties Galilėjus tvirtino, jog esame tokie didingi, kad net turime pavydėti patys sau. Šiame klode pėdsakai praranda reikšmę, nes teiginys, kad pastebėtas rutulys tampa dieviškos intencijos pėdsaku, remiasi priimtu eidentiniu invariantu, kuris galioja dieviškai ir žmogiškai intencijos reikšmei. Teosofijoje dievybė buvo išaukštinta iki esybės, turinčios visas tobulas idėjas. Tad dievybė palieka išpaudus nebūtinuose įvykiuose, o šie išpaudai pasirodo esantys atviri transcendentalinei prieigai. Vadinasi, žmogus pasižymi ankstesniame tekste „Filosofijos likimas“ jau nagrinētu dieviškuoju kompleksu.

Teosofijoje kalbama apie pėdsakus kaip pėdsakų duotis, pasirodančias tik viename klode. Tačiau, jei teigtume, kad tikrasis tapatybių pagrindas pranoksta bet kokią intencinę pagavą ar skirtingų intencijų sutapimą, gautume, kad intencija negali nei nenurodyti į pasaulyje duotas tapatybes, nei sutapti su tų tapatybių pagrindu per eidentinius varian-

tus. Vadinas, tokia gryna transcendentija yra perteklius, kartais vadinamas begalybe ir negalintis atsiverti bet kuriai intencijai. Kadangi pasaulyje esama pėdsakų, neturinčių akivaizdaus ryšio su konkrečia tapatybe ar jos pagrindais, tokius pėdsakus reiškianti intencija negali nurodyti į juos kaip atveriančius kokią nors transcendentinę būtybę. Atsiduriame situacijoje, kurioje kiekvienas mūsų intencijos objektas gali tapti pėdsaku: musulmonams susprogdinus Niu-jorko bokštus, amerikiečių pastoriai tvirtino, esą Dievas mus šitaip baudžia už įsigalėjusį sekuliarizmą, o uraganui

sukėlus bangas, užtvindžiusias Bruklino gatves, Niu-jorko vyriausiasis rabinas teigė, kad Dievas mus baudžia už toleranciją homoseksualumui. Taip žvelgiant bet kas galėtų tapti bet kokios transcendentijos intencijos pėdsaku, ir tada vertintume bet kurį uraganą kaip pėdsaką, reiškiantį bausmę. Šis transcendentijos perteklius leistų kiekvienam žmogaus sąmonės intencijos objektui įgauti pėdsako statusą. Toks požiūris į transcendentijos pėdsakus remiasi anarchistinės sąmonės teroristine intencija, turinčia tik vieną tikslą – terorizmą be jokio pateisinimo.

DIALOGAS / MONOLOGAS

Nors dialogas paprastai reiškia pokalbį tarp dviejų subjektų, jis gali aprėpti ir platesnį pokalbį, vykstantį poliloginiame arba policentriniame lauke, turinčiame tradicijos gelmes ir net siekiančiame kitas tradicijas. Juk kiekvieną pamokino kažkas kitas. Supratimą perduoda rašantieji knygas, diskutuojantieji mokslinėse diskusijose, siūlantieji kokios nors srities problemų sprendimus. Tokiu būdu visi kalbasi, veikaluose svarsto įvairias temas, nuolat reikalaujami dar kartą apsvarstyti net ir žinovų pripažįstamas sąvokas. Galima sėdėti bibliotekoje, skaityti Aristotelį ir imti su juo ginčytis dėl jo laiko, substancijos arba moralės sampratų, kartu šiomis sąvokomis praplečiant savo supratimo lauką ir pastebint savo ribotumą. Todėl tai, ką suprantame, laikosi ant tų, kurie pratęsia mūsų supratimą poliloginiuose santykiuose. Šitaip atveriamė savo horizontus ne tik per savo patirtį, bet ir per kitus.

Triadinis supratimas numato Aš ir Tu santykį. Svarbu pabrėžti, kad čia vienas subjektas atsiveria kitam ne kaip objektui, o kaip lygiam, duotam tiesioginėje patirtyje. Trumpai tariant, šiame santykiuje vienas su kitu susiduria veidas su veidu, siela su siela, meilė su meile. Triadinis dialogas susideda iš šalia esančių asmenų, kur kiekvienas sutinkamas kaip atviras pasauliui. Tokiame dialoge kitas pasirodo kaip šalia manęs esantis partneris, sprendžiantis tuos pačius aktualesius uždavinius ar darantis kartu bendrą darbą. Tačiau pirmiausia savo pozicijas subjektai supranta kokio nors veiksmo akivaizdoje, atsižvelgdami į pasaulio reikalavimus, nulemiančius subjektų santykius. Kitas yra ne tiesioginis objektas ar į mane besikreipiantis subjektas, bet „kartu duotas“, sykiu su į uždavinius pasaulyje nukreiptomis mano ir jo intencijomis. Klausimai ir atsakymai pasirodo laiko galimybių horizonte, sudarančiame

specifinės tradicijos supratimo tęstinumą, kur išskyla daugumai suprantamos temos. Dėl šios priežasties kiekvienas dialogas neprasideda lyg naujai, iš pradžių ir reiškiasi jo partnerių biografijų tęstinume. Vadinasi, dialogas yra laiko horizontuose, kur kiekvienas temos arba uždavinio iškėlimas yra dialogo su ku nors tęsinys, taip pat esantis santykyje su poliloginį lauką sudarančiais praeities ir ateities dialogo partneriais. Pavyzdžiui, kalbant apie esamų taisyklių pakeitimą, sykiu paliečiamos ir ateities taisyklės, kurios nulems sprendimus teisme, kasdienius žmonių veiksmus ir atsakomybes. Kitaip tariant, paprastame dialoge dalyvaujantys horizontai liejasi vienas per kitą dar iki konkrečios laiko pozicijos apibrėžimo. Kita vertus, reikia suprasti, kad tokie horizontai visada susiaurinami, kai dialogo partneriai kalba apie specifinę temą. Pati tema turi koherentiškus sąryšius, jungiančius praeities ir ateities dialogo partnerių galimybių horizontus. Tai reiškia, kad sąryšyje su duota tema ar uždaviniu įvairios klausimų ir atsakymų galimybės atsiveria taip, kad pati tema, pats uždavinys pasako, kas dialogui yra tinkama, o kas – ne. Aišku, tema ne tik skatina bendrą supratimą, bet ir atveria partnerių suvokimo bei argumentų skirtumus ir tokiu būdu polilogiškai praplečia temos horizontus.

Svarbu suprasti, kad kintančių klausimų, atsakymų, užklausimų tėkmėje man kitas kaip kitas pasirodo atverdamas tuos svarstomas temas patyrimus, reikšmes ir plotmes, kurie man pačiam net nebuvo iškėlę. Taigi, atpažindamas tokius skirtumus, aš pagaliau suprantu savo poziciją. Aišku, kito sąvokos mane

gali nustebinti, būti neaiškios, erzinti ar kelti pavojų mano ginamai pozicijai, tačiau jos kartu parodo ir mano atstumą nuo kito, o galbūt ir mano pažiūrų siaurumą (visa tai vyksta nenutrūkstančiame dialoge). Suvokdami žmogaus ribotumą ir polinkį klysti, dialogo partneriai turi būti pasirengę pripažinti savo nepakankamumą, pakeisti savo pažiūras ir toleruoti vienas kitą. Tai reiškia, jog kitas gali mane ne tik sutrikdyti dėl to, kad nepakankamai suprantu temą, bet ir praplėsti, praturtinti atverdamas poliloginį horizontą, kurio aš visai nebuvau pastebėjęs. Dėl šios priežasties dialogas ne vien nurodo temą, uždavinį, daiktus ar dalykus, bet taip pat reikalauja bei skatina išdrįsti pažvelgti giliau, plačiau ir atviriau. Nepriklausomai nuo to, ar aš sutinku su kitu, jo klausimai arba atsakymai į mano klausimus man taps uždaviniais, nes net ir mėginimas išsisukti iš platesnio temos horizonto parodys mane kaip išsisukinėjantį, bailų ir neatšakingą uždavinio ar temos bei paties lavinimosi akivaizdoje. Visa tai sudaro savęs paties suvokimą.

Galima surasti tokį policentrinį klodą, kuris tampa monologiniu ir net paneigiančiu dialoginius santykius. Monologinis policentrizmas dažnai remiasi homogenišku pasaulio suvokimu, sukuriančiu net savo teiginių perteklių. Be to, toks suvokimas privalo viską redukuoti į savo paties viziją. Būtent tai jam ir suteikia hiperbolizuotą poziciją ir būtiną perteklių. Pastarasis priklauso ir nuo kiekvieno fenomeno pajėgumo atskleisti bendrybę, kuri gali prasitęsti per skirtingas sritis. Grįžkime prie mokslškumo, kur postuluojuamas homogeniškas, me-

džiaginis pasaulis atsietai nuo klausimų apie jo „tikrovę“. Bet kokia intencija į bet kokį įvykį reiškia, kad tas įvykis ar daiktas yra medžiaginis ir todėl visas dialogas ir polilogas yra monologas. Visa, kas bus surasta mokslų, privalės būti medžiagiška ir todėl medžiagiškumas yra perteklius, kurio negalės užbaigti jokia intencija. Tačiau staiga pasirodo kas kita – kiekybinis metodas. Mokslui reikalinga matematika, visiškai nepanaši į, pavyzdžiui, fiziologinį pasaulį. Nors matematinė duotis reikalauja kitokios rūšies intencijų, fiziologija dabar turės reikšti matematiką, kurioje ji atras savo vietą kaip pėdsaką laike ir erdvėje. Čia pati matematika tarsi praranda savo balsą, o jos vardu pradeda kalbėti fiziologija. Akivaizdu, kad esama dviejų skirtingų tiesiogiai duotų intencijų sąrangų. Viena reiškia objektą, apžiūrimą iš įvairių pusių (net pasitelkiant įvairius stebėjimo prietaisus), o kita – matematiką, neturinčią nei skirtingų pusių, nei erdvės, nei laiko taškų. Šioje vietoje privalome iškelti klausimą, kas mato jas abi ir tvirtina, kad matematiką randa kaip fiziologijos pėdsaką? Apsvarstykime šį klausimą persikeldami į kitą diskusijų klodą, kuriame atversime fenomenus, galinčius supurtyti mums pažįstamą pasaulį. Kadangi mokslinis monologas yra tarsi visa persunkianti pasyviai gyvenama dimensija, pratęskime šios sąmonės genezės tyrimą pasitelkdami estetiką.

Šioje vietoje iškyla būtinybė aptarti pačioje estetikos esmėje išgyvenimą atvirumą. Šis atvirumas nesusideda iš Aš sąmonės sugrįžimo pas save, nes toks atvirumas nėra nei refleksija, nei objektivi nuoroda į save. Toks judesys numa-

to tokį Aš, kuris reiškiasi kaip subjektas, esantis prieš objektą. Estetinis subjektas nėra atskirtas nuo pasaulio. Jis suvokia savimonės sąlygotą pasaulio transcendentiją. Aišku, nėra abejonės, kad kalbinė ir kategorizuojanti sąmonė negali išvengti subjekto ir objekto ryšių bei jų poliariškumo, bet toks judesys yra antrinė refleksija, pagrįsta pirmąkart estetikos suvokimu. Net ir juslinė patirtis, sudaranti pirmąkart santykį su objektu, nutolina žmogų nuo estetinės srities. Nepaisant Hegelio teiginių, juslinės patirties tikrumas nesiekia įrodyti jusliškumo teismo – estetika turi savo tiesą. Regėjimas, girdėjimas ir kitos juslinės sritys neperduoda idealių verčių, veikia patys garsai ir spalvos atveria daiktų savybes. Spalvų pokyčiai priklauso nuo šviesos, tamsos, spinduliavimo, žerėjimo. Tam tikros permatomos dimensijos, persunkdamos aplinką ir mus, atveria ir situaciją, ir mus pačius. Tokia dimensija, atskleisdama kaip estetiškai išplėtotą, kartu nurodo žmogaus palankumą jai. Aš esu tapsmas tik todėl, kad kas nors vyksta, o kas nors vyksta tik todėl, kad aš esu palankus tokiam tapsmui. Estetinės dimensijos tapsmas – žydra mėlynė – atveria žmogaus palankumą jai. Ir žydrynė, ir palankumas pasirodo vienas per kitą. Palankumas ir iš jo kylantis jusliškumas įtraukia į estetinio pasaulio „vidų“ ir sukelia nuostabą, kuri leidžia subjektui ir objektui „būti kartu“.

Nuostaba sukuria estetikos atvirumo dimensiją. Būtent čia rišlumą įgauna įvykių spalvingumas ir skambesys dar prieš bet kokį patiriamą objektų įvardijimą. Jei nuostaba būtų priskiriama objektui ar subjektui, ji būtų prarasta, nes skirtu-

mas tarp žinijos ir estetikos dingtų. Palankumas, spalvingumas ir skambesys pasirodo kartu su nuostaba. Štai Cézanne kalba apie spalvą, iš kurios išsivystė senis su rožių vainiku kaip „tonas a la Flaubert“, arba apie jo sielą palietusią rausvą mėlynę. Šios spalvos pagava įgalina Cézanne'o sąryšį su pasauliu, leidžiančiu jam kurti užlaikant jį savo erdvėje. Dailininko menas prabyla įvairiais būdais: 1) savo sūnui jis pasakojęs, jog visada ieškodavęs išraiškos tiems prasiškerbiantiems palankumams, kuriuos turime iš prigimties. Jo ranka erdvę paversdavo kūrinium, kuriame susitikdavo įvairios kosminės spalvos ir formacijos, pavyzdžiui, dviejų spalvų skambesys, dviejų tapybos stilių arba dviejų sričių susidūrimas priklausydavo fenomenaliai erdvei ir laikui ir niekada – subjekto ir objekto pasauliui. 2) Palankume „kalbamės“ su fenomenais, nes nuostaba priklauso pirmapradei patirčiai, sunkiai prieinamai sąvokų sistemoms ir žinijai. 3) Nuostabos „taisyklės“ persunkia visą fenomenalų pasaulį – Joyce'o žodžiais tariant, „visą pasaulį riešute“. Pasirodo, kad nuostabos atverta reikšmė nėra nei nuoroda į ką nors, nei tema, nei kokio nors dalyko galimybių horizontas. Ji ne suranda „kas“, bet atveria „kaip“. Matisse'as pasakytų, jog kai aš tapau žaliai, nesakau „žolė“. Van Goghas su tuo sutinka ir praplečia estetinę nuostabos patirtį: norint pasiekti aukštą šios vasaros aukso toną, reikia palankumo šiai duotčiai. Jis nekalba apie apibūdinančią spalvą, kuri leistų nurodyti saulėto gėlių lauko spalvų balsus. Muzikinę balso skambesio patirtį jis pasitelkia todėl, kad

šiuo geltoname aukse pasaulis nuskamba, ir nuskamba tiek, kiek Van Goghas išgyvena į šį geltono aukso pasaulį, dar nesustingusį į objektą. Dingstančios, tekančios daugiaritmės estetiškos dimensijos, atviros menininkui, bet kartu ir grasinančios jį paskandinti. Būtent jos išsirutulioja į virpantį saulės spinduliuojimą, įtampą ir sprogimą. Šis menininko „kaip“, sudarantis jo pagrindinę būklę, dar nėra jaučiantis subjektas – jis yra uždavinys, kurį turi paversti stiliumi. Kaip prasmė susijusi su žinija, taip stilius susijęs su nuostaba. Stiliuje yra patiriama meno esmė, per kurią galima pasiekti mūsų pačių estetinį nuostabos momentą. Galime sugauti meno kūrinio reikšmės pėdsakus, išvystytus kaip laikas ir erdvė. Cézanne'as, sušukdamas „Žiūrėk! Ši mėlynė, ten, po šakomis!“ sako, kad ta mėlynė yra jo pokalbis su pasauliu, nuostaba jo būties pasaulyje. Ši mėlynė tapo Cézanne'o darbu, atveriančiu pasaulį, kuris nėra nuoroda į daiktus ar objektus.

Nors Cézanne'o sukrėtimas gerai žinomas, jis nėra iš esmės suvoktas. Tarsi staigus žemės drebėjimas, jis sudrebina kasdienį išivėlimą į patikimą pasaulį, kartu su gerai pažįstamais aplinkos daiktais, įvykiais ir dalykais. Būtent šis sukrėtimas sukelia *vita nuova*, senesnę už visus daiktus ir jų Būties nušvitimą. Menininkas patiria šį sukrėtimą nustebdamas. Aišku, tai dar nėra išvystytas autentiškas darbas. Tarp sukrėtimo ir jo paveiktų meno kūrinijų esama įvairių estetinių takų. Taigi menas remiasi estetine juslinių plotmių logika, įtraukiančia į meno kūrinius laiko ir erdvės dimensijų įvairovę.

TAPATUMAS IR SKIRTUMAS / PASTOVUMAS IR KISMAS

Minėtame dimensijų suvokime formą įgavęs meno objektas skiriasi nuo pačios nuostabos. Lygiai taip ir *imago dei* ar Platono eidetiniai invariantai skiriasi nuo juos atveriančių atvaizdų – jų pėdsakų (tik reikia turėti omenyje, kad ląstelių tyrinėjimai kaip pėdsakai matematikoje negali būti laikomi matematikos atvaizdais, nebent jie būtų pakeičiami matematiniais statistiniais variantais). Per skirtumus pasirodanti intencija tapatybę užlaiko vertikaliai, o patys skirtumai atveria tos tapatybės horizontalias reikšmių nuorodas. Bet dar svarbiau yra tai, kad tapatybės pagrindas ir būtina jos sąlyga yra pastovumas. Skirtumai, sudarantys pėdsakų įvairovę, yra sąlygoti kitimo – jie keičiasi, tačiau taip pat esama pastovumo pėdsakų. Per visus intencijos, jos eidetinio invarianto ir jo pėdsakų variantus pasirodo, kad tie invariantai bei jų pėdsakai savo ruožtu irgi yra pastovumo ir kitimo pėdsakai: pastarieji fenomenai čia netampa jokios intencijos objektais, nes bet kokia intencija, reiškianti kurį nors iš tų dviejų fenomenų, ne nurodys, kas jie yra, o taps jų pėdsakais, išreikštais specifinio gyvenamojo pasaulio, kultūros ontologijos ar metafizikos suvokimais.

Susidūrėme su dviem gyvenamosios sąmonės fenomenais – pastovumu ir kismu, kurie yra itin svarbios transcendentalinės sąmonės dimensijos. Drauge nepastebimai pasirodė ir jų sąryšių principai, ir tarp jų esantis svyravimas, kuris, regis, nepriklauso nė vienai iš tų dviejų dimensijų. Ši plotnė yra visiškai pasyvi: ji neturi jokių asmenybės ar tikrovės

priemaišų. Šio svyravimo susiformavimo neįmanoma atsekti nei objektyviai, nei subjektyviai, ir jis pasirodo tik tada, kai yra teigiama, jog tarp pastovumo ir kismo steigiasi skirtumai ir sąryšiai. Pradedant nuo tarp jų vykstančio žaismo ir siekiant jį atverti, pasirodo, jog vyksta nuolatinis siūbavimas, kuris nurodo ir kismą, ir pastovumą. Vadinasi, per šį siūbavimą atsiveria galimybė dalyvauti abiejose dimensijose. Dalyvaujant kisme, visais būdais pasirodo pastovumo užlaidymas, taip pat ir kismo neigimas. Ir atvirkščiai – pasineriant į pastovumą aptinkama, kad viską persmelkia kismas. Galima teigti, kad toks žaismas abiem dimensijoms atsiveria taip, jog linkstant į vieną – ši „užkloja“ kitą, o linkstant į kitą – ši „užkloja“ pirmąją. Nors abi viena kitą „užkloja“, jos viena kitą ir išskiria. Kiekviena, išgyvenama pasyviai, įtraukia ir kitą, ją „užkloja“, tačiau daro tai negatyviai, t. y. ne paneigdama, bet pastebėdama, jog tai yra ne tas, o kitas. Negatyvumas tėra simbolis, pasiskolintas iš kokio nors gyvenamojo pasaulio ontologijos. Pažymėtina, kad įvardytos dimensijos ne tik pačios nėra intencijos, bet nėra prieinamos ir jokiai kitai intencijai. Jei mėginu suvokti pastovumą, gyvenu tėkmėje ir perimu kokį nors objektą kaip intencijos invariantą bei pastovumo pėdsaką. Budistai sutiktų su tokiu svyravimu *neti-neti*, kurį įvardijome kaip dimensijų antplūdį. Šis svyravimas, kuris nėra nei kismas, nei pastovumas, atsiskleidžia ontologijos ar metafizikos teiginiuose kaip gyvenamuosiuose pasauliuose pasirodantys dimensijų kaitos

sukurti pėdsakai. Tačiau bet kokia intencija į gyvenamajame pasaulyje aptiktą daiktą ar temą atveria vieną ar kitą dimensiją, kurios niekada iki galo neatskleidžia joks gyvenamajame pasaulyje pasirodęs pėdsakas.

Visuose gyvenamuosiuose pasauliuose tėkmę ir pastovumą kaip fenomenus randame įrašytus racionalumo arba mitologemų pėdsakuose. Mitologemose pasirodo pirmąją jungtis – rojus, kuris staiga dėl kokio nors nusižengimo skyla į binarinę duotį: iš rojaus žmogus patenka į žemišką gyvenimą, kuriame jis turi dirbti, tampa laikinas ir atskirtas nuo amžinybės bei pastovumo. Šis skilimas yra polinis, nes žmogus, net ir tapęs laikinu ir kintančiu, vis tiek gali sugrįžti į amžinybę. Kiti šio poliškumo variantai pasirodo kaip pasakiškų figūrų kismas: susitėpę dievai smunka, o nuskaidrėję demonai pakyla ir susikeičia su pirmaisiais vietomis. Tokia pati mitologema pasirodo ir įvairių pasaulio gelbėtojų pasakose, pavyzdžiui, Marso. Pasak jo, pirmąją bendruomenę vieningai gyveno tol, kol suskilo į luomus ir susipriešino; nepaisant to, istorinis laikas visiems sugražinsias prarastąjį rojų. Racionalumas, taip pat turėdamas savo logiką, skyla į „arba – arba“ struktūrą, aptartą Platono: joje numatomas tik pastovumas arba kismas, tapatumas arba skirtumas. Jis pasirodo nepaisant to, kokiose pasaulio mitologemose arba racionalumo sistemose aptiksime šį polinį arba dualistinį dvilypį santykį, kur vienas iš polių yra kintantis, o kitas – pastovus. Kita vertus, šiose mitologemose ir filosofų diskusijose minėtas judesys tarp dimensijų yra nepastebimas, nes jį uždengia

pasakojimai apie įvairiausių figūrų pripildytą pirmąją būseną. Visa tai taip pat leidžia numanyti, jog kadaise egzistavo vienovė – be jokių skilimų ir prieštarų. Įdomu, jog, nepaisant atstumo ir neatsekamų santykių ar įtakos, toks pat pirmąją ir niekada nesiliaujančios sąmonės dimensijų suvokimas gali būti atpažintas įvairių tradicijų pasakojimuose. Trumpai tariant, negalima kalbėti apie vienos kultūros įtaką kitai.

Šie svarstymai atvedė mus prie atverties, anonimiškai esančios tarp fenomeninių pirminių jos pėdsakų be jokio asmens ir be jokio gyvenamojo pasaulio. Tai bandymas atverti pačią transcendentalinę sąmonę, kuri persmelkia visas pirmąją suvokimo dimensijas kaip pėdsakus, nepaisydama konkrečių gyvenamųjų pasaulių ir jų interpretacijų. Šioje plotmėje akiratis tarp pastovumo ir tėkmės yra duotas besąlygiškai, be jokių ramsčių ir veiklos. Dar kartą pabrėšime: nėra jokio tikslo, kuris priverstų šį suvokimą stebėti save ir savo tęstinumą tarsi tam, jog būtų atskleista tikroji būtis. Savaimė suprantama, jog toks atskleidimas iškart reikalautų kokios nors laiko interpretacijos, o drauge su ja – ir amžinybės su tokiais banaliais priedais kaip begalybė. Apie giliausią sąmonės lygmenį neįmanoma kalbėti jo neontologizuojant ir neklausiant, ar pirmąją akiračio pokyčiai turėtų būti suvokiami kaip pastovumas ir tėkmė. Taigi, ar moderniųjų Vakarų gyvenimo ontologijos teigiama tėkmė ir nuolatinis tapsmas yra vientisas akiračio suvokimas, ar veikiau tik pėdsakų, kurie atveria tą akiratį, pasirodymas? Kokie yra visa tai atskleidžiantys fenomenai – ar akiratį jie atskleidžia kaip

pastovų, ar kaip nuolatinę kaitą, o galbūt kaip kintantį pastovumą? Trumpai tariant, kyla klausimas, ar įmanoma atskleisti šį akiratį be būtino palinkimo į vieną ar kitą dimensiją. Klausiant tradicine fenomenologijos kalba, ar pasisektų suskliausti pamatinius pėdsakus ir tiesiogiai apčiuopti gryną akiratį? Teiraujantis apie tokį palinkimą, jau yra numanoma, jog abi dimensijos vis dėlto yra galimos ir todėl šis akiratis yra jau atvertas kaip dar neartikuliuota galimybė.

Tikrovės plotmėje aš esu pasaulio žmogus ir visada įgyvendinu arba vieną, arba kitą dimensiją. Iš esmės abi, pastovumas ir kismas, yra galimos, tačiau būtent šią akimirką abi jos išnyra kaip to žaismo patirties pėdsakai, minėta siūbavimą atveriantys kaip beformę galimybę. Pastaroji yra nebyli – ji nesimbolizuoja nei tikrovės, nei niekio, todėl yra gilesnė visų transcendentalinės sąmonės refleksijų sąlyga. Ši sąlyga persmelkia visą veiklų suvokimą ir yra visų akiračių akiratis, visų kitų bekrypčių intencijų vieta – pastovumo, kismo ir jų sąryšių principas.

Būtina pabrėžti, jog toks principas nieko netranscenduoja, nes jis nėra visų būtybių būtybė ar aukščiausias visa ko šaltinis – jis tiesiog yra vieta, per kurią visi būties variantai ir būtybės pasirodo kaip pirminiai to plūsmo pėdsakai, svyruojantys tarp pastovumo ir kismo galimybių, galinčių atlikti savo transcendentinius vaidmenis. Taip atsiveria suvokimas, kuris pranoksta bet kokią ontologiją, metafiziką ir epistemologiją, lygiai kaip ir fenomenologinę-transcendentalinę epistemologiją. Tai akiratis, kuris atsiskleidžia per pirminius pėdsakus bei visų gyvenamųjų pasaulių fenomenus ir

noumenus, neužimdamas jokios pozicijos ir neįgydamas jokios krypties ar prasmės. Todėl visos tikslų sąvokos, tikusios transcendentaliniam suvokimui nagrinėti, šiuo atveju nebetinka. Taip pat reikia vengti ir tokio patirties suvokimo, kuris yra sutelktas į tradicinį *ego*, visas perspektyvas integruojantį tokiu mastu, jog susiformuoja ištisas policentrinis laukas su visa integruojančiu *telos*, visą patirtį sutelkiančiu ties viena kryptimi. Tačiau ši patirtis suponuoja, jog *ego* yra tik viena „platesnio paties“ išraiška, o pastarasis yra „tikrasis pats“, grindžiantis daugybę išgyventų *ego*. Taigi, galime suabejoti net ir pačios fenomenologijos iškelta nesibaigiančio savęs paties pažinimo užduotimi kaip tikslu, kuris nėra tapatus šį tikslą leidžiančiam pasiekti suvokimui. Juk toks siekis buvo laikomas fenomenologiniu Vakarų filosofijos užduoties įgyvendinimu. Galima teigti, jog jis nėra klasikinis – tai tik moderniųjų Vakarų kultūrinio darvinizmo liekanos, kuriomis remiasi įvairiausi žmogų „aiškinantys“ šiuolaikiniai mokslai – nuo genetikos iki fiziologijos.

Minėta svyravimo tarp kismo ir pastovumo galimybė yra pagrindinė transcendentalinės sąmonės išraiška. Ji negali būti įgyvendinta vienu ypu iki galo, tačiau nėra ir chaosas. Ji pasirodo esminiuose savo principuose. Vien žvilgsnis į palinkimą kaip atveriantį vieną ar kitą galimą dimensiją – pastovumą ar kismą – numato, kad jų įgyvendinimas pastovume palieka galimą kitą sąmonės plotmę. Taigi, aktyviai išgyvenamas pastovumas liudija visatą, užpildžiusią visą galimybę. Tiesioginis, nors dar ir nepastebėtas pėdsakas parodo tokios

visatos nepakankamumą. Kadangi tiesiogiai išgyvenama galimybės dimensija yra pastovumas, tai patirtas pasaulis pasirodo suformuotas kaip amžinas. Kita vertus, kadangi visa jau buvo nuspręsta amžiams, tiesioginis pėdsakas yra neišvengiamų dabarties pasekmių, reikalingų siekiant suprasti nekintančią visatą, skaitymas. Dabartis tampa būtinos ateities pėdsaku. Žodžiu, iš aktyviai patirto pastovumo kaip tikrovės iškyla objektų įvairovė, ir nesvarbu, ar tai yra gamtiški daiktai, ar simboliniai atvaizdai, konkretizuojantys ir reprezentuojantys kaitos elementą ir atvirą galimybę, kurios reikia užpildyti pirmajai, užpildyti tik iš dalies. Sykiu čia pasirodo ir kita dimensija, tik kitu pavidalu. Kadangi pastovumas sukonkretina galimybę kaip pastovią tikrovę, o dabarties tikrovė yra laikoma neišvengiama visos praeities ir ateities reikiamybe, pasyvus kismas pasirodo kaip tikrovėje neįgyvendinama galimybė – jis pasirodo vien kaip tuščia dimensija. Nors pačiame akiratyje ir glūdi kismo galimybė, ji egzistuoja tik kaip *įsivaizduojama*, bet ne kaip įgyvendinama tikrovė. Psichologinės plotmės simbolizmo požiūriu, dabarties tikrovės skaitymas nurodo tai, kas jau tapo aišku: tėkmė ir kismas tėra iliuzijos, kurios man leidžia išverti nepakeičiamą lemtį. Kartais literatūra ir menai, laikomi tuščiomis pasakomis, mėgina įgyvendinti tą iliuziją kaip pramogų pasaulį. Gyvenamuosiuose pasauliuose pastovumą šis išgyvenimas simbolizuoja įvairiais būdais. Pažvelkime į ankstyvųjų modernųjų Europos imigrantų bangas – puritonus ir kalvinistus, kuriems visas kosmosas ir žmogaus gyvenimas yra nulem-

tas tokiu mastu, jog patys mėginimai įveikti lemtį taip pat yra nulemti. Taigi, visi pokyčiai šiuo atveju tėra pastovumo pėdsakai. Net ir Indijoje, visai kitame pasaulio krašte, žmogaus gyvenimas, taip pat ir tai, kuo žmogus atgims kitame gyvenime, pasirodo esą nulemta *karmos*. Lietuvoje, ypač atsitikus kokiai nelaimei, taip pat sakoma: „Na, ką padarysi, tokia jau mano lemtis“.

Tačiau jei palinkimas svyra į kismą ir visatą konkretizuoja kaip nuolatinę kaitą, iš kismo išskiriami pastovūs fenomenai, kurie reiškia tik neįmanomą įgyvendinti pastovumą. Tarkime, turime žaidimo skaičiais sužymėtus kauliukus, kuriuos laikome pastoviais daiktais. Tuščia jų reikšmė atsiveria kaip dimensinė pastovumo galimybė, nors jie yra išrinkti vien dar nežinomos, bet kintamos ateities įrodymui. Sulig kiekvienu kauliukų metimu viskas panyra į kismą ir per kauliukų žaismą atsiveria kismo dimensinis fenomenas. Pastovumo dimensiją jie sykiu pateiktų tik kaip neišpildomą, tuščią galimybę. Kai kurios patirtos tikrovės gali būti pasirinktos kaip dimensinės išraiškos siekiant išryškinti kitimą, o, pavyzdžiui, įvykiai gali būti pasirenkami kaip pastovumo išraiškos. *Viena esminė dimensijų savybė yra ta, kad jos dalyvauja esančiame ir tikrajame pasaulyje: jos parodo, jog iš esmės pasaulis yra toks, koks jis yra susiformavęs pirmųjų dimensijų plotmėse.* Jei pirmasis akiračio pusiausvyros judesys svyra į kismą, jis pasirinks tą tikrenybę, kuri garantuos judėjimo konkretumą: Hérakleito upė kaip intencinis objektas ir kartu pėdsakas taps tikrąja dimensija, nes į ją bus kreipiamasi kaip į tikrąjį visų kitų pėdsakų pagrindą. Ži-

noma, toji upė pasižymės amžinu pastovumu. Nors tai jau turėtų būti aišku, bet vis tiek reikia pridurti, jog pasirinkta tikrovė, išreiškianti bet kokią pirmąją dimensiją, turi galią tapti taisyklėmis, iš visatos pasirenkančiomis tas tikroves, kurios visada patvirtins jau pasirinktą dimensinio fenomeno pėdsaką. Taip ima formuotis metafizika: pasirinkta tikrovė tampa tokia sėkminga, kad jos funkcija kaip pastovi dimensija pradingsta ir ją atvėrusią sąmonę „uždengia“ pasirinkta metafizika. Todėl metafizikai ir nesutaria, kokia gi yra sąmonės tikrovė: medžiagiška, psichologinė, biologinė, dvasinė ir t. t. Visos šios spekuliacijos remiasi sąmonės palinkimu į vieną arba kitą laisvai pasirinktą dimensiją.

Kalbant apie pirminių dimensijų įgyvendinimą, reikia pridurti, jog, būdamos sėkmingai įgyvendintos, jos iš esmės sugriauna pačios save, mat visi tokie įgyvendinimai linksta į baigtinę pasyvių įgyvendinimų duotį. Iškelus reikalavimą visiškai įgyvendinti pasyviai gyvenamą dimensiją, kuri nuolatos lydi konkrečius pasirodančius fenomenus ir reikalauja vis daugiau įgyvendinimų, pasirodo, kad tai yra neįmanoma. Pasyviai gyvenama dimensija negali būti visa apimanči. Įgyvendinti realūs fenomenai pasirodo nepakankami, jų suvokimas paneigiamas ir viena dimensija tampa kitos galimybe, jos pėdsaku. Viena dimensija sintezuoja priešingos dimensijos pėdsakus. Pavyzdžiui, pastovumo palinkimas į tėkmę pasirodo dimensinėje duotyje, čia visa, užpildyta gyvenamojo pasaulio fenomenų, kinta. O jei tokiam pasaulyje atsirastų pėdsakai, beveik sutampančys su gyvenamąja tėkme, tai tie pėdsakai

kai perimtų tą dimensiją ir ne tik ją uždengtų, bet ir sunaikintų paversdami visiškai nematoma. Jau minėjome, jog Hérakleito upės tėkmės pėdsakas tikrovėje yra toks įtikinamas, kad jau nebėra pėdsakas – jis tampa „tikrosios“ tikrovės duotimi. Žinoma, šis palinkimas yra judėjimas, kuris neatsiveria nei kaip pastovumas, nei kaip tėkmė. Tačiau, nori nenori, ši atvertis ir yra vienas pagrindinių transcendentalinės filosofijos „nuopelnų“, taigi, reikia priimti tai, kas pasirodo taip, kaip pasirodo. Ir toks palinkimo judėjimas nėra aptinkamas jokioje vietoje ar laike, mat vieta ir laikas pasirodo tik įgyvendinamoje pėdsakų plotmėje. Taigi, pats judėjimas neturi jokio kryptingumo, nes kaip palinkimas jis atsiranda pačios galimybės akivaizdoje. Vadinasi, palinkimas į vieną arba į kitą dimensiją yra dar ne kryptingumas, bet veikiau pirmąsias galimybių skirtumo atvertis. Ontologija pasirodys jau įgyvendintoje plotmėje, kurioje įvykiai kaip visų fenomenų galimybė atverti vieną ar kitą galimą dimensiją taps arba vienos, arba kitos prosimbolinės dimensijos simboliais. Taigi, tenka darsyk peržvelgti judėjimo suvokimą, kuris, jau pasirodęs pačiame palinkime, vis dėlto pasižymi dar gilesniais klodais.

Susiduriame su suvokimu, kuris peržengia bet kokią ontologiją, metafiziką ir apskritai patį žinojimą. Toks suvokimas, atskleidžiantis savo ir kitų pasaulių fenomenus, neturi jokios pozicijos ir nenurodo jokios krypties: viskas yra paremta transcendentaline tėkmės ir pastovumo duotimi. Šios dimensijos nieko nenurodo ir nėra jokio tikslo intencijos, jos nėra ir mėginimas apibrėžti kokią nors objekty-

vią būseną. Jos neturi pozicijos ir, lygiai kaip ir kiti transcendentalinės sąmonės klodai, nepriklauso nei laikui, nei erdvei, nei amžinybei. Taigi, visos nukreiptumo ir troškimo sąvokos, visos fenomenologiškai išnagrinėtos intencijos ir net troškimų paneigimas šiuo atveju nebetinka. Reikėtų vengti net ir tokių išraiškų kaip „ego pozicija“ arba „pats“, kuris yra daugiau negu konkretus „aš“, nes numato tam tikrą centravimo judesį, o tai reiškia jau pasirodžiusių tėkmės ir pastovumo fenomenų peržengimą. Tas „pats“, išreikštas daugelio įvairių *ego* tapatybių, neturi jokios privilegijos, nebent tik dar vieną poziciją, kurią Husserlis pavadino *Ur-Ego* (Indijoje apie tai sakoma: „aš esu atmanas, platesnė brahmano išraiška“). Visa tai remiasi suvokimu, kad skirtingų „aš“ seka išlaiko pastovų „patį“ arba kad anapus kintančių atmanų įvairovės glūdi nekintantis brahmanas. Nepastebima, jog per tokius fenomenus jau atsiveria pastovumas ir kismas. Nors gyvenamojo pasaulio plotmėje šie vaizdiniai yra natūralūs, įprasti ir teikiantys gausybę medžiagos civilizacijų tyrėjams, transcendentalinei filosofijai jie atsiskleidžia kaip esmiškų fenomenų, pasirodančių per tokių kultūrinių simbolių įprastumą, atvertis. Ankstesniuose svarstymuose atsiskleidė jų žaismas, kurį aptarsime plačiau.

Gyvenamųjų pasaulių daugialypumas, taigi ir sąlygiškumas, bei vidiniai jų reikšmių sąryšiai atskleidžia jų nepastovumą. Vadinas, šie pasauliai atsiranda ir išnyksta – net tapdami istoriškai jie nepasiūlo jokio būtino tęstinumo. Tęstinumas apskritai yra ontologinio laiko kryptingumo bruožas. Tačiau reikia būti atsargiems: pavyzdžiui, mahajanos

budizmas ir jo dzeno sekėjai visus daiktus vaizduoja kaip kintančius, tampančius, tekančius ir nepastovius – būtent ontologiškai. Nors šis ontologinis teiginys yra patvirtinamas tam tikrais gyvenamojo pasaulio fenomenais, kurie yra pasitelkiami siekiant pateikti filosofinius argumentus ir mokslinius „įrodymus“ bei pagrįsti neišvengiamą kiekvienos žmogiškos būtybės mirtį, nė vienas jų nesutampa su pačios sąmonės suvokimu. Jis yra tai, kas šiems ontologiniams teiginiams leidžia tapti „sąmoningais“, nors pats šis sąmoningumas neturi jokių ontologinių bruožų. Mano gyvenamasis pasaulis yra tik vienas iš daugelio, bet mano suvokimas aprėpia kur kas daugiau, nei mano paties įprastas pasaulis. Tačiau šiam „daugiau“, kuris nesutampa su jokių kitu subjektu, reikia tokio suvokimo, kuris leistų jam atsiverti. Jei toks suvokimas neatskleistų mano ir kitų gyvenamųjų pasaulių nepastovumo, jokie „daugiau“ nebūtų. Gyvenamieji pasauliai ir net jų laiko suvokimo būdai atveria pasyviai palaikomą nepastovumo foną. Jeigu aptiktume ontometafizinį gyvenamąjį pasaulį, išlaikantį pastovumą erdvėje, laike ir judėjime, jo laikas tebtų vienas pėdsakas iš visų kitų nepastovumo pėdsakų.

Svarbu tai, jog nepastovumas, tėkmė ir kismas nepasižymi jokiais atskiromis fazėmis ir negali būti laikomi suvokimo intencionalumais, kuriems būtų kuriami kokie nors gyvenamieji pasauliai su jiems būdingomis laiko struktūromis. Pats gyvenamasis pasaulis tampa nepastovumo pėdsaku. Čia dar nepasirodo joks ką nors reiškiantis ir intencionalus kryptingumas – nėra jokio „aš

žiūriu į kažką“. Perskaityti tuos pėdsakus reiškia atverti tą „daugiau“ bet kuriuose gyvenamuosiuose pasauliuose. Patys pėdsakai taip pat nepriklauso tėkmei, jie neturi jokios laiko ar erdvės krypties, jokios pozicijos „kur“ ir „kada“, nes juose nesama jokių reikšmės nuorodų. Gyvenamojo pasaulio prasme į tai galima žvelgti kaip į šio pasaulio transcendentalinės steigties „raktą“. Jeigu gyvenamasis pasaulis atmeta intencionalų suvokimą, tai jis negali nurodyti jokios specifinės reikšmės krypties ar jų sumos, nes toks pastovumas yra dimensinis ir apima visą galimą objektyvumą bei visas į jį nukreiptas intencijas. Pats duotojo gyvenamojo pasaulio kaip reikšmės pripažinimas padaro jį skaidriu pėdsaku, gilesniu už daugialypę šio pasaulio sudėtį. Tarpstant pirmapradžiam sąmoningumo plūsmė, tėkmė – gyvenamojo pasaulio kismas – nesuteikia tokiai sąmonei jokių laikinių ar ontologinių savybių. Atvirksčiai – reikia suprasti, jog tokioje tėkmėje dar nėra jokių nuorodų į kokį nors gyvenamąjį pasaulį. Taigi, jei pažvelgtume į kurį nors daugialypį gyvenamąjį pasaulį, kuriame susikerta įvairiausi simboliai, pastebėtume, kad toks pasaulis yra tik viena galima simbolinė tėkmės atvertis, suvokiama kaip pirmapradis transcendentalinės sąmonės pėdsakas. Pastebėsime, kad tėkmė yra pastovumo koreliatas, nors šioje koreliacijoje jie ir atsiskleidžia kaip vienas kitam prieštaraujantys. Panirus į vieną, iš jo išsinarplioti galima tik panyrant į kitą. Taip vėl iškyla jau nagrinėtas *ego* ir „paties“ santykis, nes norėdami apčiuopti tai, kas yra „pats“, visada jį apčiuopsime tik kaip pastovų *ego*, kurio tapatybė yra

išlaikoma „paties“ tėkmėje. Jei čia ir susiduriame su paradoksu, tai todėl, jog koreliacija tarp pastovumo ir tėkmės yra priešingybė, nors tuo pat metu jie ir reikalauja vienas kito. Įdomu, kad pastovumo ir tėkmės klausimas, lygiai kaip ir tapatybės bei skirtumo, ontologinėje plotmėje jau buvo kruopščiai nagrinėtas tokių galiūnų kaip Platonas. Mūsų svarstymuose ši plotmė, be jokios abejonės, gali pasirodyti, bet mums svarbi yra esmiška patirtis, kurios transcendentalinė struktūra atsiveria per ontologiją ir metafiziką, nepaisant jų šaltinių ir aiškinių simbolių. Jei suktume pastovumo link ir tiesiog jame apsigyventume, tai tiesioginis ir pasyvus suvokimas pastovumą atskleistų kaip „visa, kas yra“, dar nepasirodant jokiam *ego* kaip pastovumo vaizdiniui. Bet kuris bet kokio gyvenamojo pasaulio aspektas – nesvarbu, gamtinis ar antgamtinis, platoniška idėja ar gravitacijos dėsnis, amžinasis gyvenimo akmuo, dieviškoji lemtis ar bodhisatva, pastovus kosmoso visų akiračių akiratis ar pirmasis sprogimas, – iš dalies tiktu šiam gyvenamajam pastovumui atverti. Tačiau gyvenamasis pastovumas, lygiai kaip ir tėkmė, nepasižymi jokiū intencionalumu, neturi jokių kryptų ir negali išreikšti jokios esybės. Jis nėra nei kažkur, nei kažkada. Tokios Vakarų gyvenamojo pasaulio erdvės ir laiko topologijos kaip „dabartis“, „praeitis“, „dar ne“, „čia“ ir „ten“ reikalauja specifinių veiksmų ar net gausybės tokių topologijų ontologinio statuso aiškinimų, nors visi jie yra pastovumo pėdsakai. Tokie pėdsakai priklauso jau priimtam gyvenamajam pasauliui, tačiau jie pasirodo kaip pastovumo dimensijos atvertis. Žo-

dį „dimensija“ šiuo atveju vartojame tam, kad būtų aišku, jog pastovumo ir tėkmės išraiškos nėra jokie įvykiai arba daiktiškos duotys. Jie yra visa tai ir dar daugiau – visa apimantys ir persmelkiantys dimensiniai fenomenai.

Skaidrumas čia pasirodo kaip bet koki visuotinumą atveriantis žaismas. Kitaip tariant, šis žaismas nustato tokias dimensines duotis, kurios, būdamos skirtingos, taip pat yra ir *duotys su, duotys kartu*. Šis žaismas pasirodo ir pats kaip toks, nes jis ne tik išskiria ir sudaro skaidrumą, bet taip pat sudaro ir jau minėtą pasirodymą *kartu*. Sąmonės kismo ir pastovumo dimensijos, neprieinamos jokiai intencijai, nors aptinkamos gyvenamų pasaulių sudarytuose pėdsakuose, tampa pirmapradės, skiriančios ir jungiančios sąmonės pėdsakus taip, kad pastarieji atveria pagrindinę pėdsako reikšmę. Šioje plotmėje dimensijos pasirodo savo skirtume ir sąsajoje kaip pasirodyme kartu, kuris sudaro tarp jų esantį transcendentalinį žaismą. Žodžiu, jungiantis skirtumas nėra nei pastovumas, nei kismas, nei laikinumas, nei amžinybė – tai yra jų skaidrumo žaismas. Kaip minėta, žaisme pasirodo pėdsakų esmė, turinti visa per-

sunkiančias tapatumo – skirtumo ir pastovumo – kismo dimensijas. Jų logika griežtai parodo tą transcendentalinį žaismą: krypstant į pastovumą – šis reikalauja kitimo, o krypstant į kitimą – šis reikalauja pastovumo, ir toks reikalavimas atveria jų neįveikiamą skirtumą. Taigi, pastovumas nurodo į kitimą ne kaip į intencinį, bet kaip į skirtingą nuo intencijos objektą, ir kartu jame įrašo tokio skirtumo nuo pastovumo pėdsaką. Lygiai taip ir kitimas nėra intencija į pastovumą: kitime įrašomas skirtumo nuo pastovumo pėdsakas. Taigi, pėdsako esmė yra pasirodymas, kad jis skiriasi nuo to, kieno pėdsakas yra, – ir visa tai vyksta dar nepasiklovus intencija, lyg per pastovumą būtų matomas kitimas, o per kitimą – pastovumas. Einant per bet kokią pėdsakų duotį, nepriklausomai nuo to, ar tai yra atmintis, *imago dei*, lastelės ar matematika, visur pasirodys ši pėdsakų transcendentalinė logika, kuri iš principo atvers jos žaismą, neturintį jokių pagrindų: įvairiausi gyvenamuosiuose pasauliuose pasirodę pagrindai visada ir visur reiškia niekur ir niekada nenušvintančios transcendentalinės sąmonės dimensijas ir žaismus.

APIBENDRINIMAS

Skirtinguose gyvenamojo pasaulio pėdsakuose kaip intencionalumas pasirodo žaismas. Metaforiškai jį būtų galima pavadinti dimensiniu žaismu, visada atveriančiu transcendentalinę sąmonę ir intencijų genezę, atsekamą gyvenamųjų pasaulių pasirinktose tikrovėse, sudarančiose transcendentalinių dimensijų pėdsakus ir jų atvėrimo transcendentalinės

galimybės žaismą. Koks būtų suvokimas, jei tokį žaismą pasiektume be jokių dimensijų? Nebeliktų nei pastovumo, nei kismo, nei laiko, nei amžinybės, nei praeities-dabarties-ateities, nei čia, nei ten – viskas būtų kartu – visada ir visur. Toks suvokimas pradingtų be atminties, be jokios tapatybės ir vardo. Tai suprantama, nes pasyvioje genezėje, pirmapradžio su-

vokimo akiratyje, dar nėra nei egologinio įgyvendinimo, nei kitų gyvenamųjų pasaulių, nei tokių paties žmogaus sukurtų tapatybių, kaip karalius, artojas, popiežius ar banditas. Fenomenai nepasirodo kaip kokio nors subjektyvumo padarinys – jie yra tiesiog gyvenami ir atsiveria kaip duotys. Maža to, pasyvioji sintezė kaip pastovumo ar tėkmės pėdsakas, aktyviai įgyvendinantis bet kokius fenomenus, taip pat dar nepateikia savęs kaip egologinės ir ką nors apskritai reiškiančios veiklos: ji fenomenus taip pat atveria kaip duotus ir visa, kas duota, yra duota absoliučiai kaip tai, kas yra. Kitaip tariant, nepasirodžius kokiai nors egologinei būtybei, lieka vien tik atvertis „pasy-

viai“ įsitraukti į bet ką, kas pasirodo. Žvilgsnis visiškai susigeria į plevenantį lapą, seka ir išlaiko jį kaip tą patį – lapas yra fenomenas, kuris pastovumą įgyvendina kaip laikišką pastovaus fenomeno kaitą. Per šį fenomeną atsiveria ir tuščio suvokimo pastovumas, ir trūkstamas tuštumos aspektas – tėkmė. Ši atvertis parodo, jog lapas taip pat gali būti nuneštas ir jo visai nesekant: taip laikas pasirodytų kaip tapsmas, o gyvenamo suvokimo būseną tebutų tuščia tėkmė. Reikia suprasti, jog įgyvendinti fenomenai nėra vertinami pagal ontologinį jų statusą ar priklausymą kokiai nors kategorijų sistemai – fenomenai visų pirma pasirodo taip, kaip juos aptinkame dimensijų plotmėje.